

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการผลิตและการจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยได้ใช้เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

ประวัติและความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

แนวคิด "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ประเภทที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรของท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการสร้างรายได้โดยการพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้าน หรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่น สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ (product) และตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์นี้ โดยเฉพาะ โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (self-reliance) เป็นหลัก ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในขบวนการนี้จำเป็นต้องอุทิศพลังงาน (energy) ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) และความปรารถนา (desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่หาพบในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อที่จะสร้างการกินดีอยู่ดี และคุณภาพชีวิตมุ่งสู่ตลาดสากล พร้อมๆ กับการเน้นท้องถิ่น

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" นี้จะเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เกิดการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วยการพัฒนา (unit of development) เบื้องต้น และรวมเป็นเครือข่ายภายใต้ตำบล โครงการนี้เป็นแนวทางอันหนึ่งที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน จะสามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น คนในท้องถิ่นให้ความร่วมมือร่วมใจกันให้คำแนะนำ และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน มีจุดประสงค์ไปในทางเดียวกัน จึงจะสามารถทำให้ความคิดนั้นๆ สำเร็จได้ สิ่งที่ยังมองไม่เห็นได้ชัดก็คือ การคิดค้น และการสร้างผลิตภัณฑ์บนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม สิ่งที่ยังมองไม่เห็นคือ พลังแห่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในท้องถิ่นซึ่งจะเกิดจากความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันนั่นเอง โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และจุดขาย และสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก โดยโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบลมีหลักการพื้นฐาน 3 ข้อดังนี้

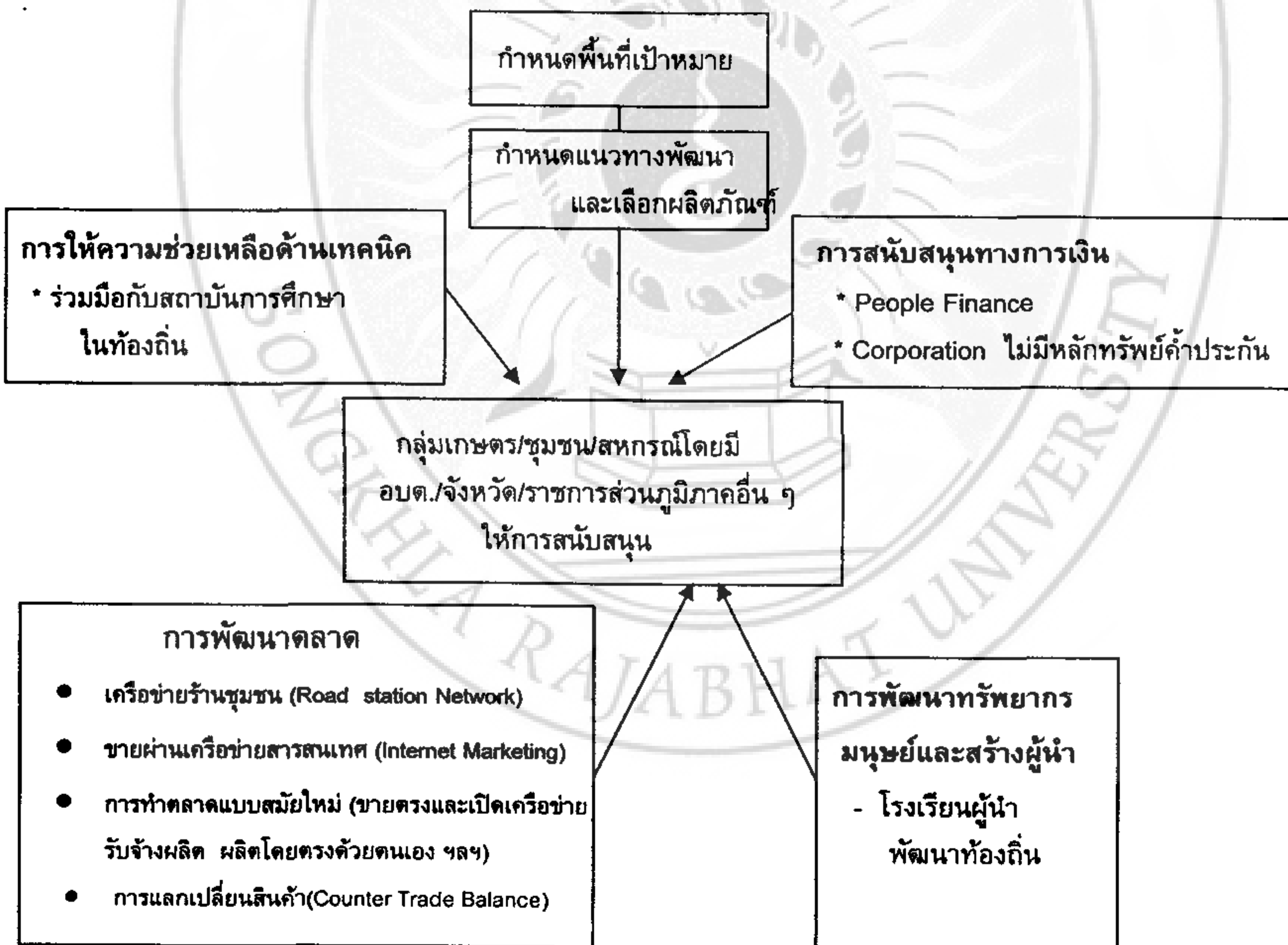
1. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (local yet global)** ผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล
2. **พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (self-reliance-creativity)** ทำความฝันให้เป็นความจริงด้วย กระบวนการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยสร้างกิจกรรมที่อาศัยศักยภาพของท้องถิ่น
3. **การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (human resource development)** พุ่มพักประชาชนให้สู้ชีวิตด้วยความท้าทายและจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นโดยประชาชนมีส่วนร่วม “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambon One Product Movement)

ดร.กิตติ ลิ้มสกุล คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เขียนแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นโดยประชาชนมีส่วนร่วมใน www.thaitambon.com ไว้ดังต่อไปนี้ การสร้างรายได้โดยการพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเองเป็นหลัก เพื่อที่จะสร้างการกินดีอยู่ดี และคุณภาพชีวิตมุ่งสู่ตลาดสากล พร้อมๆ กับการเน้นท้องถิ่น

คนในท้องถิ่นให้ความร่วมมือร่วมใจกัน ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน มีจุดประสงค์ไปในทางเดียวกัน จึงจะสามารถทำให้ความคิดนั้นๆ สำเร็จได้ สิ่งที่มีมองเห็นได้ชัดก็คือ การคิดค้น และการสร้างผลิตภัณฑ์บนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม สิ่งที่มีมองไม่เห็นคือ พลังแห่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในท้องถิ่นซึ่งจะเกิดจากความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันนั่นเอง แนวทางการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่ดีงามให้คงอยู่ สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไป แนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกันกับธรรมชาติจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น อยู่กับธรรมชาติอย่างชาญฉลาดและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ช่วยสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับหน่วยงานที่จะให้การสนับสนุน

แนวทางการพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม : หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

นโยบายที่สำคัญของรัฐบาล

รัฐบาลมีนโยบายที่สำคัญนอกเหนือจากการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจแล้ว ยังมีเป้าหมายหลักในการปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจไทยให้รองรับความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกได้ จึงได้มีการปฏิรูป (reform) ในหลายด้าน อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังมีปัญหาโครงสร้างอยู่ รองนายกรัฐมนตรีได้กล่าวระหว่างการประชุม ผู้ว่าฯ ซีอีโอ ถึงปัญหา "ช่องว่าง" ในโครงสร้างเศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ช่องว่างที่ 1 รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรยังมีการกระจายตัวไม่ดี

ช่องว่างที่ 2 ในส่วนของ corporate positioning ของไทยที่อยู่ตรงกลางระหว่างโลกที่ 1 และโลกที่ 3 โลกเกษตรและอุตสาหกรรม ยังมีปัญหาในเรื่องความสามารถในการแข่งขัน โดยจำเป็นต้องมีการพัฒนา Knowledge worker ต้องมีการพัฒนา capability gap โดยพัฒนาการศึกษามากขึ้น

ช่องว่างที่ 3 การได้มาถึงข้อมูลข่าวสาร การทำงานวิจัย และสินค้า ใช้เทคโนโลยีสูง และ

ช่องว่างที่ 4 ปัญหาการบริหารจัดการ ซึ่งปัจจุบัน นายกรัฐมนตรีเน้นเป็นพิเศษในเรื่องประสิทธิภาพ (efficiency) โดยมีเป้าหมายชัดเจนว่าจะทำอะไรและแก้ปัญหายังไง

ขณะนี้รัฐบาลได้ดำเนินงานด้านการปฏิรูป โดยเฉพาะการปฏิรูประบบราชการ การแปรรูปวิสาหกิจ และการปฏิรูประบบงบประมาณอย่างจริงจัง ซึ่งในอนาคต การจัดสรรงบประมาณจะเป็นการให้งบประมาณในลักษณะ agenda base นอกเหนือจากงบกระทรวงฯ และงบพัฒนาจังหวัด "ช่องว่าง" ดังกล่าว ส่งผลให้รัฐบาลนำนโยบาย dual tracks เพื่อลดช่องว่างความยากจนของประชากรมาใช้ โดยขณะนี้เน้นการเพิ่มราคาพืชผลการผลิต และการดำเนินนโยบาย "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไทย"

นโยบาย หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไทย

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล เป็นโครงการที่เน้นสร้างรายได้ให้ภาคประชาชน แรกเริ่มคือการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน เพื่อเป็นช่องทางให้คณะกรรมการหมู่บ้านได้ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เมื่อแต่ละชุมชนผลิตสินค้าเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ซึ่งอาจไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว กองทุนหมู่บ้านจะช่วยสนับสนุนด้านการเงิน ทั้งนี้การผลิตสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริการ ดูแล อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเข้ากับการท่องเที่ยว รัฐบาลได้สนับสนุนให้ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย ธนาคารเพื่อการเกษตร และบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม (บอย.) สนับสนุนด้านการเงินแก่โครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในระดับต่างๆ โดยที่โครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่รัฐบาลให้ความสำคัญ รัฐบาลจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติขึ้น โดยมีคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้อง 4 คณะ ได้แก่ คณะอนุกรรมการส่วนภูมิภาค มีประธาน คือ ปลัดกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ส่งเสริมให้เกิดการผลิตในระดับรากหญ้า คณะอนุกรรมการส่งเสริมการผลิต มีประธาน คือ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คณะอนุกรรมการกำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ มีประธาน คือ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ทำหน้าที่วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งและพัฒนา

ผลิตภัณฑ์ และคณะกรรมการส่งเสริมการตลาด มีประธาน คือ ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ทำหน้าที่หาแหล่งกระจายสินค้าพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพผลิตภัณฑ์

ช่วง 2 ปีที่ผ่านมาโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ประสบความสำเร็จจากการตื่นตัว (awareness) ยอดขายของสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในปีนี้ จนถึงปัจจุบัน มียอดรวม 17,000 ล้านบาท โดยเป้าหมายยอดขายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ปีนี้อยู่ที่ 25,000 ล้านบาท ภายในปีนี้และปีต่อไป รัฐบาลจะพยายามเชื่อมโยงการผลิตและการตลาดเข้าด้วยกัน โดยจะพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐานและรองรับรสนิยมของตลาด โดยเฉพาะ ตลาดโลก และจัดหาศูนย์แสดงสินค้าเพื่อเป็นช่องทางระบายผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด

มิติใหม่ของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้สามารถส่งออกได้โดยจะคัดสรรจากสินค้าสุดยอดของจังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งให้มีการเชื่อมโยง จากระดับภูมิภาคสู่สากล (Local Link, Global Reach) โดยที่ผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพ/ชุมชนต่างๆ มีเป็นจำนวนมาก มีความหลากหลายทั้งระดับการผลิต คุณภาพ จึงได้จัดให้มีการคัดสรรจากสินค้าสุดยอดของจังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงมาตรฐานสินค้าและมีการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ โดยมีหลักเกณฑ์การคัดสรรให้คะแนน จัดระดับสินค้า ด้าน Supply Side แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ 1-5 ดาว ต่อจากนั้น คณะกรรมการประกวดและจัดงาน ในระดับประเทศ จัดประกวดเพื่อคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาถึงความต้องการของตลาด (Demand Side) เป็นหลัก โดยจัดระดับสินค้า เป็น 4 ระดับ คือ ระดับ A (สามารถส่งออกได้ทันที), และระดับ B,C,D ในด้านการตลาด เพื่อให้สินค้ามีช่องทางจัดจำหน่าย เป็นครั้งแรกที่มีการลงนามสัญญา สินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กับห้างต่างๆ เพื่อจัดแสดงสินค้า โดยเฉพาะ Outlet ในพื้นที่ท่องเที่ยว สำหรับโครงการ Product Champion จะมีการนำสินค้า/ผลิตภัณฑ์ ที่อยู่ระดับ A-B โดยที่ผ่านมามีการจัดแสดงในงาน APEC SME ที่จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้โครงการ Product Champion จะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยจะประสานกับร้านอาหารไทยในต่างประเทศ และห้างค้าปลีกกับเทสโกโลดส์ในต่างประเทศเพื่อแสดงสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สินค้าอาหารและสินค้าอื่นๆ ทั้งนี้ ระหว่างการเยือนประเทศอังกฤษ การดำเนินงานเพื่อสนับสนุนสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และสินค้าไทย ประสบผลสำเร็จอย่างมากโดยนายบรรพต หงษ์ทอง ปลัดกระทรวงเกษตรฯ ได้ร่วมลงนามในข้อตกลงความร่วมมือ เพื่อนำสินค้าไทยเข้าไปจำหน่ายในห้างเทสโก้ ประเทศไทย กับนายปีเตอร์ แบรินเซอร์ ผู้บริหารเทสโก้ เมื่อวันที่ 1 ก.ย. ที่ผ่านมา โดยเทสโก้จะนำสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สินค้าเกษตรทั้งอาหารและไม่ใช่อาหาร ไปจำหน่ายในสาขาต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งในประเทศจะนำสินค้าเหล่านี้ไปจำหน่ายร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นการเกื้อกูลและให้ประโยชน์ต่อเกษตรกรไทย และผู้บริหารเทสโก้ยังรับที่จะ lobby สหภาพยุโรปให้นำเข้าสินค้าเกษตรไทยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ นายโรนัลด์ ลิม ประธานกลุ่ม Oriental-City ยังแสดงความพร้อมที่จะสนับสนุนสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของไทย รวมทั้งนำเข้าสินค้าอาหารและผลไม้จากไทยเพิ่มขึ้นด้วย เนื่องจากมองเห็นศักยภาพของสินค้าไทยเพื่อรองรับกับแผนการขยายสาขา ในส่วนของแผนการตลาดต้นปีใหม่ (2547) จะจัดแสดงสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ อีกครั้งที่เมืองทองธานี และที่ Siam Discovery โดยจะเน้น "Thainess concept" โดยจะเชื่อมงานแสดงสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กับกลุ่มแฟชั่น จึงขอให้ เอกอัครราชทูตและกงสุลใหญ่ เชิญคณะผู้แทนจากต่างประเทศมาเยี่ยมชมงาน

หัตถกรรมไทย...บนเส้นทางของการส่งออก

งานหัตถกรรม/งานฝีมือ/สินค้าหลักของตำบล (หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์) มีปัญหาที่เหมือนกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการผลิต รูปแบบในการผลิต การคัดสรรคุณภาพ ซึ่งต้องมีคุณภาพดีที่สุด และต้องมีการตรวจสอบคุณภาพก่อนข้างเข้ เพราะการทำของธรรมชาติหากผิดส่วน สี สัน รูปร่างจะเปลี่ยนทันที เช่น สีของผ้าทอ ในการทำแต่ละครั้งหากไม่ได้มาตรฐานจะได้สีของผ้าที่ไม่เท่ากัน เหล่านี้ถือเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข ปัญหาอีกอย่างคือ วัตถุดิบที่ได้มาจากชุมชน มักจะเป็นปัญหาในเรื่องของการขาดแคลน เนื่องจากวัตถุดิบบางตัวเกิดขึ้นตามฤดูกาล ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ และปัญหาที่สำคัญอีกอย่างก็คือ การลอกเลียนแบบสินค้า/ผลิตภัณฑ์ ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ หากจะดำเนินการจดสิทธิบัตรเรื่องการออกแบบ เรื่องลิขสิทธิ์ ก็จะใช้เวลาในการดำเนินการ 2 ปี ต่อหนึ่งแบบ ซึ่งเวลา 2 ปี แฟชั่นก็เปลี่ยนแปลงไปแล้วไม่สามารถทำให้ทันกันได้

อุปสรรคของการทำสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์/งานฝีมือ/งานหัตถกรรม คือ เรื่องของวันหยุดซึ่งมีตลอดทั้งปี กลุ่ม/ผู้ประกอบการ/ผู้ส่งออก ต้องมีการวางแผนในการกระจายงานให้ดี ไม่เช่นนั้นจะเกิดผลกระทบกับการจัดส่ง เช่น วันสงกรานต์ แรงงานจะหายไปเป็น 10 วัน ดังนั้น กลุ่ม /ผู้ประกอบการ ต้องวางแผนให้ได้ว่าจะต้องจัดการอย่างไรกับเรื่องนี้ ให้คนทำงานผลิตงานออกมาให้ได้ทันกับเวลาที่จะถึงวันหยุด รวมทั้งคุณภาพของบรรจุภัณฑ์ และการจัดส่ง

ดังนั้น การติดต่อประสานกับภาครัฐเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งการที่จะเข้าไปติดต่อเพื่อขอความช่วยเหลือกับหน่วยงานใดนั้น ต้องทราบปัญหาที่เป็นอยู่ก่อน ไม่เช่นนั้นการเข้าไปขอคำปรึกษากับหน่วยงานที่ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ได้ตรงจุด จะกลายเป็นเรื่องของการเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาล่วงหน้ามาก่อนว่าธุรกิจกำลังประสบกับปัญหาอะไร

รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย

การอนุรักษ์และสืบทอดงานหัตถกรรมไทย/งานสินค้าหลักของตำบลจากบรรพบุรุษให้ดำรงอยู่ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมความต้องการของตลาดผู้ใช้สินค้าประเภทนี้ เพื่อให้มีการใช้สอยในชีวิตประจำวันต่อไป โดยการปรับทิศทางของการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงทุกขณะ ด้วยการคำนึงความสมดุลของความสัมพันธ์ในองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม กล่าวคือ

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยหรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ควรที่จะสนองความต้องการใช้สอยของมนุษย์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ คือ มีประโยชน์ใช้สอยและความงามทางศิลปะ เพื่อยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้มีคุณธรรมความดีงาม โดยการพัฒนาคุณภาพให้ได้มาตรฐานที่ดี ขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงเรื่อง ธรรมชาติ ความรู้เท่าทันและเข้าใจในคุณสมบัติของวัตถุดิบจากทรัพยากรธรรมชาติที่นับวันจะเหลือน้อยลงและมีอยู่อย่างจำกัด จึงควรที่มีการคิดค้นพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ประหยัดการใช้วัสดุและใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าสูงสุด ตลอดจนการสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของวัตถุดิบที่ใช้ผลิตที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับองค์ประกอบด้านสังคมนั้น หมายถึง วัฒนธรรมและระบบการต่าง ๆ ที่จัดสรรการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย

หรือสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงควรมีรูปแบบของเอกลักษณ์ท้องถิ่นอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยด้วยเช่นกัน

วิธีการที่จะปรับทิศทางของการส่งเสริมและพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยหรือสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ให้ประสบความสำเร็จดังกล่าวดังนั้น ก็ด้วยการศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจเรื่องราวของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ จากประสบการณ์ในอดีตของบรรพบุรุษไทยและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนถึงยุคปัจจุบัน พร้อมกับรวบรวมข้อมูลดังกล่าว เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ให้การศึกษา ความรู้ทางด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหรือสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แก่ประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ทางด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถ ทักษะความชำนาญงานในฐานะที่เป็นผู้ผลิตงานฝีมือ ทำให้รู้จักคิดเป็น และทำเป็น พร้อมกันนั้นหัตถกรรม/สินค้าก็เป็นเครื่องมือรับใช้ศักยภาพของมนุษย์ในฐานะผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ ทำให้รู้จักเลือกเป็นและใช้เป็นโดยใช้อย่างเข้าใจ รู้ซึ่งถึงคุณค่าของงานฝีมือดังกล่าวอีกด้วย

การพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)

ที่ผ่านมา รัฐบาลและธนาคารแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างทางการเงิน เพื่อให้เศรษฐกิจและธุรกิจขนาดใหญ่ฟื้นตัว อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน รัฐบาลมองว่า การปรับปรุงโครงสร้างทางการเงินและระบบทางเศรษฐกิจมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการโดยมีเป้าหมายหลัก 2 ประการ คือ เพื่อให้ธุรกิจขนาดใหญ่ พัฒนาตนเองให้เป็น global player และต้องพัฒนา SMEs ให้เป็น smart enterprises ที่มี innovative products โดยเชื่อมั่นว่า SMEs จะเป็น engine of growth ประเด็นที่ เอกอัครราชทูตไทย และ กงสุลใหญ่ ได้ให้ข้อสังเกตดังนี้

เอกอัครราชทูตไทย และท่านกงสุลใหญ่ ทุกคนที่ มาประชุม ขออภัยว่า พร้อมจะปฏิบัติงานตอบสนองนโยบายของรัฐบาลอย่างเต็มที่ ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้แสดงออกไปมีจุดประสงค์ในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดผลดีที่สุดแก่ประเทศชาติ

1) เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว ได้ให้ข้อสังเกตดังนี้

- ◆ สินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่กำหนดว่าเป็น 3-5 ดาวนั้น ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้กำหนดแต่ อันที่จริง ควรให้ผู้ซื้อเป็นผู้กำหนด
- ◆ ควรส่งเสริมผู้เชี่ยวชาญการออกแบบเพื่อพัฒนารูปแบบของสินค้า
- ◆ ควรส่งเสริม Thailand Plaza ในต่างประเทศ
- ◆ ควรส่งเสริมการศึกษาให้แก่คนไทยในระดับรากหญ้า ให้มีความรู้ในประกอบอาชีพความเข้าใจ ในการประกอบการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ นอกเหนือไปจากการขายแรงงาน
- ◆ ต้องเร่งแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากร อุปกรณ์และ ห้องLab. วิจัยด้านอาหารเพื่อแก้ไข ปัญหาเรื่องคุณภาพอาหาร สารพิษตกค้าง โดยอาจขอความช่วยเหลือจาก JETRO หรือ EU
- ◆ ต้องแก้ไขปัญหภายในท้องถิ่นหรือหมู่บ้าน เพื่อไม่ให้คนไทยถูกหลอกลวงไปทำงานใน ต่างประเทศ แต่ให้มึงงานทำในหมู่บ้าน รัฐบาลควรดำเนินนโยบาย dual track ให้เข้มข้นมากขึ้น

2) เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน กล่าวว่า เอกอัครราชทูตไทย/กงสุลใหญ่ พร้อมสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมสินค้าไทยไปตลาดต่างประเทศ มีข้อสังเกตดังนี้

- ♦ ให้คำนึงถึงว่าตลาดในต่างประเทศแต่ละแห่งมีลักษณะของความต้องการที่แตกต่างกัน
- ♦ ในการพัฒนาสินค้าไทยให้มีมาตรฐานอาจจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและการลงทุนจากต่างประเทศในลักษณะของการร่วมลงทุน

3) เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงอาบูดาบี ให้ข้อสังเกต ดังนี้

- ♦ พ่อค้าในต่างประเทศหลายแห่งต้องการสั่งซื้อสินค้าไทยหลายชนิดในเวลาเดียวกันเป็นตู้คอนเทนเนอร์ที่พร้อมจะนำเข้าไปขายในร้านค้าได้ทันทีแทนที่จะมีการ stock สินค้าชนิดเดียวเป็นจำนวนมาก ขณะนี้พ่อค้าไทยยังไม่ค่อยมีความพร้อมในการจัดหาสินค้าในลักษณะที่พ่อค้าต่างประเทศต้องการ รัฐบาลจึงควรส่งเสริมให้พ่อค้าไทยปรับตัวในการจัดหาสินค้าตามที่พ่อค้าต่างประเทศต้องการขอให้ส่งรายชื่อสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ทั้งหมดให้ เอกอัครราชทูตไทย/กงสุลใหญ่ เพื่อการส่งเสริมตลาดสินค้าไทยในต่างประเทศ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาและความยั่งยืนของธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการประกอบธุรกิจที่มีลักษณะพิเศษ เนื่องจากธุรกิจชุมชนสามารถกระจายรายได้ และมีการนำวัตถุดิบท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ช่วยลดปัญหาการว่างงาน เสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ทำให้คนในชุมชนต้องเข้ามามีความสัมพันธ์กันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพึ่งพาอาศัยกัน การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ การช่วยเหลือกัน ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของธุรกิจ ในขณะเดียวกันอนาคตอันใกล้นี้ การค้าระหว่างประเทศตามข้อตกลงของ IMT-GT และ AFTA ย่อมส่งผลให้มีการแข่งขันเสรีระหว่างประเทศในเขตภูมิภาคมากขึ้น ดังนั้น การประกอบธุรกิจจึงไม่เฉพาะแข่งขันกับธุรกิจภายในประเทศเท่านั้น ยังต้องแข่งขันกับธุรกิจจากต่างประเทศด้วย การสร้างความเข้มแข็งของธุรกิจจึงมีความสำคัญสามารถส่งสินค้าและบริการออกไปจำหน่ายในตลาดโลกได้

การพัฒนาแบบยั่งยืนสำหรับสังคมไทย

ดร.ปริษา เปี่ยมพงศ์สานต์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาของประเทศไทยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาว่ามีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ 1) มีการประเมินค่าของธรรมชาติต่ำมาก 2) มีการให้ความสำคัญสูงในเรื่องการแสวงหาความเจริญสูงสุด 3) มีความเชื่อมั่นในเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ 4) มีการวางนโยบายเพื่อผลประโยชน์ในวงที่คับแคบ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ไม่เป็นการสร้างรากฐานที่เข้มแข็งที่นำไปสู่ความไม่มีเสถียรภาพ ดังนั้นการพัฒนาในยุคที่ผ่านมาจึงเป็นการเน้นหนักทางด้านเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลเสียหายทางสังคม จึงเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลเสียหายหลายประการและเป็นการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม ทำให้มีแนวคิดจากนักวิชาการ องค์กรต่าง ๆ ให้มีรูปแบบการพัฒนาขึ้นใหม่ที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) เพื่อเป็นทางออกของปัญหาและความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในยุคที่ผ่านมา

การพัฒนาแบบยั่งยืน

ดร.ผลิน ภูัจจุญ กล่าวในกรอบแนวคิดการจัดการร่วมสมัยในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเอง (วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ 2545, หน้า 126-129) สภาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาได้ให้ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนว่า “ การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนคนรุ่นต่อไปในการสนองต่อความต้องการของตนเอง ” การพัฒนาแบบยั่งยืนตามความหมายดังกล่าว ประกอบด้วยแนวความคิดอย่างน้อยสามประการ ประการแรก เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่คำนึงถึงแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ซึ่งอาจเป็นความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การมีงานทำ และความต้องการที่จะมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ความต้องการทั้งสองประการนี้ล้วนต้องอาศัยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปคนรวยกับคนจนอาจมีความต้องการที่แตกต่างกัน แต่ทั้งคนรวยและคนจนต่างก็มีความต้องการพื้นฐานที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตเหมือนกัน ไม่แตกต่างกัน คนที่ร่ำรวยอาจมีความต้องการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่สูง มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายนอกเหนือจากสิ่งจำเป็นต่อการครองชีพ คนจนก็เช่นเดียวกันเมื่อได้รับการสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานแล้ว เขาก็มีสิทธิที่จะพัฒนาตนเองหรือได้รับการพัฒนาให้มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูงกว่าขั้นความจำเป็นพื้นฐาน

แนวคิดประการที่สอง เกี่ยวกับขีดจำกัดของสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมจะทำหน้าที่อย่างน้อยสองประการคือ 1) เป็นผู้ให้ทรัพยากรแก่กระบวนการพัฒนา และ 2) เป็นที่รองรับของเสียจากกระบวนการพัฒนา ระบบสภาพแวดล้อมมีขีดจำกัดในการรองรับของเสีย ในกระบวนการพัฒนา ย่อมจะต้องนำเอาทรัพยากร สิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์และเมื่อมีการพัฒนา จะต้องมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และชีวภาพเกิดขึ้นมากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่ระดับเทคโนโลยีที่ใช้ แล้วแต่ความสามารถในการบริหารจัดการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้น ดังนั้นการพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นต่อไป และจะต้องไม่เกินศักยภาพของระบบนิเวศนั้นๆ ที่จะรองรับได้

แนวคิดประการที่สามเกี่ยวกับความยุติธรรมในสังคม เพราะการพัฒนาโดยทั่วไปเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เศรษฐกิจ สภาพสังคมดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น แนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในปริมาณเท่าที่จะฟื้นฟูให้เกิดใหม่ได้ โดยบูรณาการปัจจัยการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วย เช่นสร้างโอกาสของการเข้าถึงและได้ใช้ทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน การกระจายการลงทุนและกระจายผลประโยชน์ตอบแทนที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงหลักการความยุติธรรมเป็นสำคัญ

ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ หรือมีประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่มีครอบครัวเป็นรากฐาน และการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นรากฐาน เพราะประชาชนส่วนใหญ่ควรจะได้รับผลของการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การพัฒนาจึงจะยั่งยืน โดยที่ครอบครัวและชุมชนเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม จึงควรพัฒนาครอบครัวและชุมชนให้มั่นคง โดยเป็นการพัฒนาที่สร้างสมดุลย์และผสมผสานในด้านทุกๆด้าน โดยไม่เป็นการพัฒนาที่

เน้นหนักในด้านเศรษฐกิจจนเกินไป เพราะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ไม่สามารถทำให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยเฉพาะถ้าไม่อาจจะรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตของประชาชนและการพัฒนาด้านวัฒนธรรมและจิตใจได้

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนในความหมายดังกล่าวจึงเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกันของการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาทำให้เกิดความร่วมมือกัน การพัฒนาแบบยั่งยืนควรพิจารณาใน 5 ด้านสำคัญดังนี้คือ 1) สิ่งแวดล้อมยั่งยืน (Environment Sustainability) ประกอบไปด้วยค่านึงถึงปัจจัยทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) และสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างประชากรและทรัพยากร 2) เศรษฐกิจยั่งยืน (Economic Sustainability) ประกอบไปด้วยนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่เหมาะสม การจัดการทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุด และเกิดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุด และเกิดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร และความเสมอภาคในการกระจายรายได้ 3) วัฒนธรรมที่ยั่งยืน (Cultural Sustainability) ประกอบไปด้วยความตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านแต่ละคนและชุมชนโดยให้ชาวบ้านสามารถปรับโครงสร้างให้สอดคล้องกับความต้องการและเป็นไปตามแนวความนึกคิดของชุมชนและเกิดการยอมรับในแนวทางและค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้ 4) สังคมยั่งยืน (Social Sustainability) ประกอบด้วยการกระจายรายได้ให้กับกลุ่มคนทุกฐานะทางเศรษฐกิจได้อย่างเสมอภาคทางเพศและเชื้อชาติ โดยลงทุนจัดการบริการขั้นพื้นฐานเช่น การศึกษา การสาธารณสุข โดยเน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม 5) การเมืองยั่งยืน (Political Sustainability) ประกอบไปด้วยความมั่นคงปลอดภัยของชาวบ้านโดยรวมและการมีสิทธิและเสรีภาพของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

แนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง

ความหมายและลักษณะชุมชนพึ่งตนเองมีมากมายพอจะสรุปได้ดังนี้ การพึ่งตนเองมีความหมาย คือความหมายในทางปัจเจกบุคคลคือกิจกรรมทั้งหลายที่ทำโดยปัจเจกบุคคลและครัวเรือนเพื่อบรรลุการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา ส่วนความหมายในทางลักษณะกลุ่มแล้ว การพึ่งตนเองคือสังคมหรือกลุ่มที่มีการจัดระบบเพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเองด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเองร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้หมายรวมถึงกลุ่มหรือสังคมนั้นต้องมีอิสระในการกำหนดเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายด้วยความสามารถและความเพียรพยายามของตัวเอง

การพึ่งตนเองคือการมีเสรีภาพเต็มที่ในการทำกิจกรรมของตนเองโดยตนเอง และชาวบ้านสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองจากภายในชุมชนเองมากกว่าที่จะถูกกำหนดจากพลังจากภายนอก การพึ่งตนเองจะต้องพิจารณาในประเด็นสำคัญ 3 ประเด็นคือ 1) คุณภาพเฉพาะตัว (Self-Quality) ความพยายามพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อชาวบ้านในชุมชนมีอิสระภาพมีความเสมอภาคความเป็นไท ศักดิ์ศรีและค่านึงถึงความเจริญก้าวหน้าได้ด้วยตนเอง 2) มีการกระทำอย่างต่อเนื่องหรือมีความเป็นกระบวนการ (Continuing Action or Process) ทั้งในด้านความคิดและการตัดสินใจ

กระบวนการพึ่งตนเองที่แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ 3) ระดับการพึ่งตนเองสามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ระดับบุคคล (ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ) ระดับท้องถิ่น (ใช้วิธีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจ) ระดับประเทศ (สร้างสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท) และระดับระหว่างประเทศ (สร้างสัมพันธ์ระหว่างประเทศและปรับให้มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี) ทั้งนี้แต่ละสังคมอาจมีการให้น้ำหนักความสำคัญมากน้อยต่างกัน แต่ต้องมีครบทั้งสามประเด็น

ดังนั้น เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้นั้นควรมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ การพัฒนาจะต้องเป็นกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ การมีจิตสำนึกและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นพื้นฐานของการพึ่งตนเองที่ขึ้นอยู่กับความสมัครใจในการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาของชุมชน จิตสำนึกที่มีร่วมกันในการทำงานร่วมกันในรูปของกลุ่ม เพื่อเป็นพลังต่อรองกับสถาบันภายนอกชุมชน (รัฐและพ่อค้า) ได้อย่างมีพลัง และก่อให้เกิดเครือข่าย (Network) ของชุมชนที่มีการประสานวัฒนธรรมทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและประเทศ หมายรวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวคิดทฤษฎีทางบริหารธุรกิจ

แนวคิดที่กล่าวถึงการกำหนดกลยุทธ์ในการแข่งขันที่ Michael E. Porter (1985) กล่าวถึงการไว้อย่างชัดเจนว่า องค์กรธุรกิจสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน องค์กรธุรกิจนั้นๆ จะต้องพัฒนาให้เกิดกลยุทธ์ความได้เปรียบทั่วไป (Generic Strategy) เพื่อที่จะแน่ใจได้ว่าจะสามารถแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลยุทธ์ดังกล่าวคือ กลยุทธ์ความเป็นผู้นำทางด้านต้นทุน (Cost Leadership) กลยุทธ์การสร้างแตกต่างให้กับสินค้าและผลิตภัณฑ์ (Differentiation) และกลยุทธ์เฉพาะเจาะจงกลุ่มสินค้าหรือลูกค้า (Focus) ซึ่งองค์กรต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นเพื่อแข่งขันในเวทีการค้า แนวคิดของ Porter ได้รับการยอมรับอย่างมากตั้งแต่ปี 1985 จนถึงปัจจุบัน โดยมีการพัฒนากลยุทธ์ให้มีความก้าวหน้าอย่างมาก เช่น การลดต้นทุนการผลิตเพื่อการเป็นผู้นำด้านต้นทุน ที่นำเอาแนวคิดการส่งสินค้าให้ทันต่อความต้องการโดยเฉพาะเรื่อง เวลา (Just in time) การพัฒนาเทคโนโลยี การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความแตกต่าง การพัฒนาต่างๆ จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ชุมชนเปรียบเสมือนองค์กรธุรกิจขนาดเล็ก ดังนั้นการพัฒนาชุมชนเพื่อให้พึ่งตนเองได้จำเป็นต้องเพิ่มมุมมองการพัฒนาในเชิงธุรกิจควบคู่ไปด้วยเพราะชุมชนไม่ได้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว ต้องติดต่อทำธุรกิจกับพ่อค้าและรัฐที่เข้าไปมีผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้ชุมชนต้องเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงนั้นคือโอกาสมากกว่าที่จะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน

Nadler (1998) กล่าวถึงทฤษฎีที่สร้างความได้เปรียบในการแข่งขันโดยการใช้ ทรัพย์สินทางปัญญา หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Intellectual Capital) โดยการส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ทั้งที่เป็นความรู้ในระดับบุคคล และระดับชุมชนที่เป็นความรู้ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะที่ฝังลึกอยู่ในชุมชนนั้นๆ กล่าวคือเป็นความรู้ที่มีการสั่งสมมาเป็นระยะเวลานานผ่านการลองผิดลองถูกจนเป็นแก่นทางปัญญาและความสามารถ (Core Competency)

ที่ยากแก่การลอกเลียนแบบโดยชุมชนอื่น หรืออาจจะลอกเลียนแบบได้แต่ไม่สามารถทำให้เหมือนหรือเทียบเท่าได้ เช่นชุมชนบ้านครัวที่มีความรู้ในการทำผ้าไหมที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะภายใต้แบรนด์เนมของ จิม ทอมส์สัน ที่มีการย้อมสีและมีการออกแบบลวดลายที่มีความสวยงามเฉพาะตัวเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญ ดังนั้นการพัฒนาที่เน้นให้ชุมชนเข้าใจและตระหนักถึงประโยชน์ของฐานองค์ความรู้ (Knowledge Based) ที่ตนเองมีอยู่ทั้งในระดับบุคคล และในระดับชุมชน ทั้งนี้ภูมิปัญญาต้องพัฒนาให้เป็นแก่นความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษ ในเรื่องนี้ Van Hippel (1988) กล่าวเสริมว่าการแลกเปลี่ยนความรู้หรือทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างกันจะส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ และยังเป็นการสร้างให้เกิดความเข้มแข็งในระดับที่สูงขึ้นด้วย ในขณะที่ Hamal และ Prahalad (1994) กล่าวสนับสนุนในเรื่องนี้ไว้ว่า นอกจากการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันแล้วการสนับสนุนและส่งเสริมโดยการแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือระหว่างกันในเรื่องทรัพยากร และความสามารถของแต่ละชุมชนก็เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ทำให้ทรัพย์สินทางปัญญามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นหากชุมชนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความสามารถพิเศษที่มีอยู่ระหว่างกันในสนับสนุนระหว่างกันและกันจะส่งผลให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆ สูงมากยิ่งขึ้น

Williamson (1985) ได้กล่าวว่าการสร้างให้เกิดการควบคุมการบริหารจัดการที่ดี (Effective Governance) ก็จะเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่จะช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพภายใต้การแลกเปลี่ยนดังกล่าว เพราะจะทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการอย่างมาก โดยเฉพาะภายใต้การควบคุมดูแลจัดการระหว่างกันที่ดีจะส่งผลไปสู่การพัฒนาภาพลักษณ์ขององค์กรชุมชนนั้นๆ ด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างให้เกิดความผูกมัดในการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนนั้นๆ (Resource Commitment) อีกด้วย การที่ชุมชนด้านเกี่ยวมีชื่อเสียงมากในเรื่องการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่คนไทยทุกคนนึกถึงเครื่องปั้นดินเผาแบบสวยงามที่ใช้ในการประดับสวนและในบ้าน จะพบได้ว่าเกิดขึ้นจากการพัฒนาตามหลักแนวคิดดังกล่าว และมีตัวแปรพิเศษสำคัญคือความร่วมมือระหว่างกันของชุมชนในการนำเอาทรัพย์สินทางปัญญามาใช้

กลยุทธ์การสร้างความสำเร็จได้เปรียบในการแข่งขันแนวใหม่ ประการที่สองคือ ความสามารถของชุมชนในการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้หมายถึงการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเอง และการแสวงหาทรัพยากรจากท้องถิ่นอื่นเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าที่มีความแตกต่างเฉพาะในการสร้างให้เกิดมูลค่าสูงสุดแก่ผลิตภัณฑ์นั้นๆ Gnyawali และ Madhavan (2001) กล่าวสนับสนุนในเรื่องนี้ว่า ในการพัฒนาความสามารถชุมชน ชุมชนต้องสร้างให้เกิดกลไกที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเคลื่อนย้ายของทรัพยากรภายในชุมชนนั้นๆ ระดับสูง ทรัพยากรที่ควรส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนและมีการเคลื่อนย้ายระหว่างกันจัดได้เป็นหมวดได้ 3 ประเภทคือ

- 1) ทรัพยากรที่เป็นทรัพย์สิน (Asset flow)
- 2) ทรัพยากรประเภทข้อมูล (Information flow)
- 3) ทรัพยากรประเภทสถานภาพ (Status flow)

Madhavan, Koka และ Prescott (1998) กล่าวถึงรายละเอียดในทรัพยากรที่เป็นสินทรัพย์ว่าหมายถึง เงินลงทุน เครื่องมือ เครื่องจักร เทคโนโลยี ความสามารถ และทักษะของประชาคมในชุมชนนั้นๆ ที่ควรพัฒนาให้มีการแลกเปลี่ยนเคลื่อนย้ายในลักษณะส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน การมี

การไหลเวียน แลกเปลี่ยน หยิบยืมกันในปัจจัยดังกล่าวจะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยังเป็นการสร้างให้เกิดความร่วมมือและความเข้าใจอันดีภายในชุมชนด้วย ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งทั้งในเชิงสังคมและในเชิงธุรกิจ แนวทางการส่งเสริมและการสนับสนุนดังกล่าวได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสร้างให้เกิดความเข้มแข็งในเชิงธุรกิจแก่ธุรกิจอย่างมากเช่น การลงทุนร่วมกันในลักษณะบริษัทร่วมทุน การสร้างเครือข่ายธุรกิจของบริษัทข้ามชาติต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาพบว่าเครือข่ายดังกล่าวเป็นพลังขับเคลื่อนธุรกิจให้เกิดการเติบโตทางธุรกิจอย่างมากในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

Harrigan (1986) ได้ทำการศึกษาความสามารถของชุมชน/องค์กร โดยการศึกษาการไหลเวียนของข้อมูลที่สำคัญซึ่งหมายถึงองค์ความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาศึกษาจากข้อมูล การที่ชุมชนมีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล กลยุทธ์ ความรู้ทั่วไประหว่างกัน เป็นตัวแปรสำคัญที่สร้างให้ชุมชนมีความสามารถในระดับสูงมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันนั้นควรอยู่ภายใต้การให้ความสำคัญต่อการเป็นผู้ชนะ โดยมีการสื่อสารภายในระหว่างกันของชุมชนให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนและเพื่อให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืน ดังนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

Padgett และ Ansell (1993) ได้ศึกษาในเรื่องการเคลื่อนย้ายของสถานภาพ โดยกล่าวว่าสถานภาพหมายถึง อำนาจอันชอบธรรม สิทธิ บทบาทความเป็นผู้นำ การให้ความสำคัญระหว่างกันและกัน การมอบอำนาจในการทำงานและการตัดสินใจ ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งพบว่าตัวแปรที่มีความสำคัญมากคือ การปรับเคลื่อนย้ายสถานภาพที่ต้องมีการให้ความสำคัญในระดับสูง การได้มาซึ่งอำนาจในการบริหาร สิทธิที่ผู้บริหาร และบุคคลควรพึงมีเพื่อให้ทุกคนเข้าใจถึงหน้าที่ที่ทุกคนมีต่อชุมชนนั้นๆ การยกย่องให้เกียรติ การแสดงออกถึงความชื่นชมในความขยันขันแข็งที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำจะอยู่ภายใต้ระบบการจัดการที่มีความยุติธรรม การเคลื่อนย้ายแลกเปลี่ยนสถานภาพทั้งสามประเภทอย่างมีประสิทธิภาพจะส่งผลให้การสร้างความสามารถในการแข่งขันเพื่อเป็นชุมชนยั่งยืนมีประสิทธิผลสูงสุด

Nadler (1998) ได้กล่าวถึงกลยุทธ์การสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขันใหม่กลยุทธ์ประการที่สาม คือกลยุทธ์ในการสถาปัตยกรรม โครงสร้าง ระบบ และขบวนการดำเนินงานของชุมชนที่สามารถจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ทรัพย์สินทางปัญญามาสร้างให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงธุรกิจ โดยนำมาใช้ในการผลิตสินค้าที่มีความแตกต่าง และสามารถเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ให้เกิดขึ้นสูงสุด การสถาปัตยกรรมชุมชนในการพัฒนาเป็นกุญแจสำคัญในการนำเอาทรัพยากรที่มีทั้งหมดมาใช้ภายใต้กรอบการจัดการที่ดี โดยมีผลลัพธ์ในการสร้างให้เกิดความแตกต่างที่สามารถเพิ่มคุณค่าให้มากที่สุด

ดังนั้นชุมชนที่เข้มแข็งจึงต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ตัวเองตลอดเวลาเพื่อกำหนดและออกแบบการจัดการที่เหมาะสม การวิเคราะห์ในเรื่องนี้ McKinsey ได้มีกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ตนเองที่ชัดเจนคือ 7's Mckinsey Model โดยมีรายละเอียดคือ 1) โครงสร้าง (Structure) 2) ระบบ (System) 3) กลยุทธ์ (Strategy) 4) บุคลากร (Staff) 5) ทักษะของคนในชุมชนนั้นๆ (Skill) 6) รูปแบบในการทำงาน (Style) และ

7) ค่านิยมร่วม (Share Value) ดังนั้นการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเองในปัจจุบันดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้การสถาปนาปัตยกรรมชุมชนมีความเหมาะสม ส่งผลให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

จากผลงานวิจัยของ รศ.ดร.ผลีน ภูจรรยา คณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กล่าวถึงการพัฒนาและการดำเนินงานของชุมชนต่างๆ ในประเทศไทย ตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืนได้ดังนี้

การศึกษาด้านทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Capital) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่ามีการถ่ายทอดในสองลักษณะคือ การถ่ายทอดภายในครอบครัว และการถ่ายทอดผ่านชุมชน โดยภูมิปัญญาเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับพื้นฐาน เน้นที่การใช้แรงงานจำนวนมาก และพบว่าหลายๆ ชุมชนมีภูมิปัญญาที่เหมือนกัน ทำให้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก และเนื่องจากเป็นภูมิปัญญาในระดับพื้นฐานที่ไม่ยุ่งยากมากนักในการผลิต จึงทำให้เกิดการลอกเลียนแบบได้ง่าย ส่งผลในเชิงลบที่ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจในระหว่างชุมชนด้วยกัน เกิดการแย่งตลาดระหว่างกันเองขึ้น

การศึกษาด้านการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Knowledge Sharing Routine) ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันในระดับดีมาก เพราะสาเหตุมาจากชุมชนเกิดสภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาภัยแล้ง ราคาพืชผลตกต่ำ ทำให้ชุมชนต้องทำอาชีพเสริมเพื่อหารายได้พิเศษให้กับครอบครัวจึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้น และผลการศึกษาพบอีกว่า การรวมตัวจะเกิดจากผู้นำในชุมชน ผู้นำที่มีความเข้มแข็งซึ่งมักจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือผู้ที่มีความเป็นผู้นำสูง เช่น ผู้มีการศึกษาระดับสูง ผู้อาวุโส เป็นต้น นอกจากการแลกเปลี่ยนระหว่างกันในชุมชน ยังมีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการขยายตลาดสินค้า ตลาดมีความต้องการในตัวสินค้าที่มากขึ้น ไม่กลัวการแย่งตลาดระหว่างกัน

การศึกษาการเคลื่อนย้ายแลกเปลี่ยนทรัพย์สินทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ระหว่างกันภายในชุมชน พบว่ามีในระดับสูงแต่ไม่มากนัก เพราะทรัพยากรและทรัพย์สินที่ใช้ยังไม่มีความละเอียดลึกซึ้งมากนัก ส่วนใหญ่มีกันในทุกครอบครัว ในเรื่องการฝึกฝนทักษะพบว่าการถ่ายทอดระหว่างกันโดยสมัครใจ มีความพยายามและต้องการให้มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น เครื่องมือเครื่องจักร ก็มักจะต่างคนต่างมี หรือใช้ร่วมกัน ในส่วนเครื่องจักรราคาแพงบางชุมชนมีสถานที่ตั้งกลาง ซึ่งปกติมักจะเป็นบ้านหัวหน้ากลุ่มที่เปิดให้สมาชิกมาทำการผลิตร่วมกัน

การศึกษาพบว่าชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดความมั่นใจในความสามารถของตัวเองอยู่ และที่สำคัญยังขาดความรู้ในการพัฒนาสินค้า และขาดความรู้ทางการตลาด นอกจากนี้การสถาปนากรรม ขบวนการเพื่อสามารถนำเอาคน ทรัพยากรและภูมิปัญญาทำให้เกิดประโยชน์ในทางธุรกิจ พบว่ายังไม่สามารถสร้างให้เกิดผลลัพธ์ที่มีมูลค่าเพิ่มอย่างมีนัยสำคัญ เพราะมีความใกล้เคียงในระดับสูงมาก ดังนั้นการเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้าจึงมีความสำคัญในการพัฒนาต่อไป โดยการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการมีผลต่อการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์สูงมาก